

ALGIMANTAS MACKUS IR KRIKŠČIONIŠKOJI TRADICIJA

Virginija Balsevičiūtė

Vilniaus pedagoginis universitetas, T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius, Lietuva

---

Egzodo poezijos kontekste A. Mackaus lyrika atvėrė neįprastą pasaulėvaizdį – kosmopolitišką, desakralizuotą, dekonstruktyvų. Joje išryškėjo tikrai naujas santykis su Dievu, su tikėjimu, su krikščioniškąja tradicija apskritai. Straipsnyje bus siekiama aptarti šią prasmų formavimosi ir kitimo liniją, požiūrio į krikščionybę kitoniškumą.

A. Mackaus lyrikos egzistencinei problematikai suprasti svarbios B. Paskalio mintys. Jis yra skyręs tris žmonių kategorijas: pirmieji yra radę Dievą ir jį garbina – tie yra laimingi ir išmintingi; antrieji kantriai ieško kelio į jį, tie yra išmintingi, bet nelaimingi; tretieji jo nepažįsta, bet ir neieško – šie neprotingi ir nelaimingi.

A. Mackus priklauso antrajai kategorijai – ieškantiesiems. Keturios jo poezijos knygos („Elegijos“, 1950; „Jo yra žemė“, 1959; „Neornamentuotos kalbos generacija ir Augintiniai“, 1962; „Chapel B“, 1965) paliudija šiuos ieškojimus. Straipsnyje siekiama atsekti tų ieškojimų kelią, atskirų idėjų genezę, jų raišką poetiniuose tekstuose, nes „Amžinoji tikėjimo ir netikėjimo kova žmogaus sieloje siekia giliau už visus kitus konfliktus. Didysis visos istorijos klausimas yra žmogaus santykis su Dievu, o ne politinės ar socialinės įtampos“¹. Netradicinį, dažniausiai konfliktišką santykį su krikščioniškąja tradicija patvirtina paties poeto žodžiai: „Aš turiu teisę tikėti į Dievą ir turiu teisę į jį netikėti. [...] Aš turiu teisę tikėti ir abejoti. [...] Ar iš tikrųjų patekės saulė, kada manęs nebus? Ar iš tikrųjų ji bus reikalinga medžiui užaugti, žolei sudygti, kada manęs nebus? Pasilieku teisę ir išdidžiai abejonei. Ir šiai teisei manifestuoti pasilieku teisę šokiruoti, nes toji teisė yra tūlo teisė gintis“².

Pirmasis A. Mackaus rinkinys „Elegijos“ yra svarbus norint suprasti jo lyrikos santykį su poetine tradicija ir tolimesnius ieškojimus. Pirmojoje knygoje galima atpažinti kelių poetinių mokyklų poveikį, aptikti neoromantikų ir žemininkų poetikos pėdsakų. „Elegijų“ eilėraščiai daug kuo primena svarbiausias „Žemės“ antologijos idėjas ir motyvus. Panašios egzistencinės ir dramatinės situacijos, namų ir pasaulio priešprieša. Adoruojami gimtieji namai, kurių centre – motina (eil. „Motinai“), tuo tarpu O. Milašių, bene didžiausią žemininkų autoritetą, primena poetiškos klajonės „užmirštos vaikystės soduos“. Eilėraščiuose gana gausiai pažeriama Lietuvos peizažo detalių, minimi Vilnius, Trijų Kryžių kalnas, Ka-

¹ J. Girnius, *Žmogus be Dievo*, Chicago, 1964, p. 6.

² A. Mackus, Laisvės siekimas ir žemės trupiniai, *Metmenys*, 1965, Nr. 9, p. 10–11.

tedra – „...ramybės uostas žemės Odisėjoje“. Išėjimas iš gimtųjų namų – ne vien tremtis, bet ir pažinimo troškimas. „Žemę“ primena pasaulio tuštumos ir klaiukmo pojūtis – „ir nevilties bedugnėn links gyvenimo svirtis“; „nuostabaus pasaulio“ vilionės trumpalaikės, o gyvenimas svyruoja „tarp liūdesio ir skausmo vandenų“. Bet nuo tuštumos ir pralaimėjimo gina Tėvynės buvimas, jos gamta, istorija, tėvų namai. Rinkinyje nemaža klajūno gyvenimo ispūdžių: „Penki pavasariai atėjo ir nuėjo: / ir nei vienam pavasary neatėjai, tėvyne Tu“ (eil. „Daug kartų“). Tamsia pasaulio jausena A. Mackaus eilėraščiai ypač primena H. Nagio karo metų lyriką, o ekstaziškais regėjimais – Leono Švedo tuometinę kūrybą. Žemininkams artimos kai kurių eilėraščių intonacijos, ilgi, sudėtingos struktūros sakiniai. Ypač arti V. Mačernis:

*Atsimenu: kai geso paskutinės mano žemės šviesos,
šešėliais šoko virpesy ant tėviškės laukų³.
Jų kibirkštis į savo širdį, lyg šaltinio srovę, sėmiau
ir žemę ašarų suvilgytomis lūpomis bučiavau.*

„Paskutinės šviesos“

Šita sakralizuota namų pasaulio erdvė vėlyvesnėje kūryboje negrižtamai pranyks, atsivers šaltos, nejaukios egzilės žemės erdvės.

Pirmojoje A. Mackaus knygoje juntama B. Brazdžionio įtaka (Dievo valia lemia tėvynės likimą) ir V. Mykoliaičio-Putino pradėta, o neoromantikų įtvirtinta (Viešpatį galima regėti mažiausiose gamtos detalėse, nepatvariuose, greit išnykstančiuose reiškiniuose) tradicija. Abiejų tradicijų jungtį patvirtina „Žiemos eilės“:

*O, kas atves klajūnus prie Nevėžio kranto,
Benamius, kas į apsnigtą Lietuvą grąžins? –
Tik Tu, didysis žemės ir dangaus Valdove,
Kurs krintančioje snaigėje esi⁴.*

Kalbama apie tremtį, bet ji dar neatrodo Dievo bausme, dar nepaklausama, už ką ji yra skirta žmogui. Vis tik galima teigti, kad A. Mackaus lyrika jau turi egzistencinių prasmų lauką, jau ryškinami sunkieji žmogaus buvimo žemėje aspektai – liūdesys ir kančia. Pirmoji poeto knyga liudija jį buvus krikščioniškos kultūros augintinį, o jo lyrikos pradžią sutapus su tuometine tradicija. Vėlyvesnėje kūryboje ši tradicija bus radikaliai pakeista.

„Jo yra žemė“ – antroji A. Mackaus knyga. Joje itin stipri filosofinė refleksija, ir Dievo tema iškyla visiškai naujame kontekste. Joje ryški, kaip pasakytų J. Girnius, „žmogaus be Dievo“ situacija. A. Mackus reflektuoja Dievą prarandančio žmogaus būsenas, apibrėžia jo pasaulio ribas. Rinkinyje vyrauja nacionalinio kolorito netekęs gamtovaizdis. Minimoms tik pačios bendriausios jo detalės – žemė, jūra, dangus, upė. Poetinės sistemos pagrindas – žemė. Nuolat minimas Jis (Kristus), ir keliuose eilėraščiuose brėžtelta vertikalė – „po Tavo kojom“. „Jo“ įvedimas kuria

³ A. Mackus, *Elegijos*, Chicago, 1950, p. 14.

⁴ *Ibid.*, p. 13.

įtampą, kelia svetimumo, netikrumo įspūdį. Dar minimas pasaulis „anapus Stikso“. Tai yra patys bendriausi poetinio pasaulėvaizdžio metmenys, detalės, dažniausiai neturinčios jokių reikšmės atspalvių. Galima stebėti, kaip rinkinyje pasiskirsto svarbiausių poetinių įvaizdžių grupės, ryškinančios egzistencines būsenas. Per subjekto santykį su *žeme* ir su *Juo* ryškėja svarbiausios rinkinio idėjos. Šiam santykiui išryškinti svarbios dvi įvaizdžių grupės – sausros ir vandens (lietus, ledas, sniegas, rasa, upė...). Jie yra išraizgę visą rinkinį, jų prasmė itin paslanki, leidžianti kalbėti ir apie realųjį pasaulį, ir apie dvasines būsenas. Labai svarbus yra vanduo – lietus arba sniegas, kuris krinta iš dangaus kaip dangaus poveikio aktas žemei.

Žemė vaizduojama kaip sausros karalystė. Nuolat plėtojamas negyvos, nederlingos žemės motyvas, kuriama žemės-dykumos vizija. Jos vanduo ir oras yra užnuodyti, nukritęs lietus neatgaivina, o liepsnoja kaip fosforas. Sausros motyvą papildo troškulio ir kraujo motyvai. Žemė yra žaizdota, kraujuojanti ir ištroškusi. Tai yra „liūdesio žemė“ ir „laukinė žemė“.

Sausra (metafizine prasme) yra užvaldžiusi ir lyrinio subjekto sielą. Tai tas pats negyvas, iškankintas pasaulis:

*Mes esame miręs sodas,
kuris turėjo apsaugoti daiktus.
Mes esame miręs sodas,
kuriame auga negyvi vaismedžiai.*

„Džiaugsmas, senasis liūdesio apaštalas“⁵

Nuolat išgyvenamas būties negyvumo jausmas, pasaulio apmirimas savyje. Ši sudėtinga subjekto būseną primena stingulį ar savotišką rimtį.

Žemė vaizduojama kaip mirties karalystė, ir net eilėraščių pavadinimai tai patvirtina („Keista mirtis“, „Ryžių rinkėjos gyvenimas ir mirtis“ ir kt.). Pirmajame iš jų mirtis netradiciškai siejama su pavasariu. Mirtimi baigiasi dažno eilėraščio lyrinis siužetas. Subjektas yra jį žudančioje sausroje: „Po sueižėjusia žeme, / girdėdamos pernykštį / lietu ošiant / iš lėto / ima vysti šaknys“ (eil. „Sausros alegorija“). Ypač dažna mirtis vandenyje, kuris turi tik vieną – mirties – prasmę, be jokių gyvybės galimybių (eil. „Mirę svečiai“, „Paskenduolė“, „Upė, tėvas, upė“ ir kt.). Mirties visuotinumą teigimas ir atvirybė jai primena M. Heideggerio filosofiją. Tas mirties visuotinumą išpažinimas A. Mackui reiškia kelią į tikrąją egzistenciją, padeda susitelkti į save, užaštrina pasaulio regėjimą. Ir tada „Virstant žmogaus be Dievo gyvenimui iš prasmingos dramos į beprasmišką tragediją, jis turi virsti pats sau klausimu“⁶. A. Mackaus kūryboje taip pat labai svarbu rasti savajai egzistencijai prasmę mirties akivaizdoje, ir pastebimas didžiulis savęs identifikavimo troškimas. Žmogaus būtis paprastai atsiskleidžia kaip užsidariusi savyje: „mes nieko nesurasime, / kol patys sau nebūsime / ir žemės, ir pavasariai“ (eil. „Netikėjimas“). Subjektas pats savyje nešasi pasaulį, kuris nebus įaugintas į svetimą žemę, ir todėl žemės atsižadama (eil. „Žemės atsižadėjimas“). „Pasaulis be Dievo yra be vilties ir be meilės“⁷, ir antroji A. Mackaus knyga tai

⁵ A. Mackus, *Jo yra žemė*, Chicago, 1959, p. 48.

⁶ J. Girnius, op. cit., p. 124.

patvirtina. Kartais atrodo, kad jos subjektas slepiasi nuo savosios esmės. Žmogus tokioje negyvoje, bevaisėje žemėje jaučiasi svetimas ir laikinas. Sudėtingoje ir prieštaringoje jo refleksijoje ryškūs keli momentai: mirties troškimas, Dievo ieškojimas, nedrąši išganymo viltis. Svarbiausios subjekto būsenos – vienatvė ir beviltiškumas: „Mes gimėme vieni [...] / Mes likome vieni...“ (eil. „Naujų veidų mes neatsinešėm“). Žemiškoji būtis laikoma nevertinga, nes ji tik priartina mirtį. Subjekto esamybė – ėjimas be vilties ir be tikslo į mirtį: „Grįšiu nieko neradęs ir nieko nepalinksminęs“ (eil. „Mūsų vasaros praslinko nesusitikusios“), o eilutės „Mano upė artėja į mirties jūrą“ (eil. „Upė, tėvas, upė“) galėtų būti laikomos bendriausia rinkinio tonacija.

Savęs, savosios būties refleksija daug stipresnė negu pirmajame rinkinyje. Save lyrinis subjektas suvokia kaip „Vieništą misionieriaus kopyltėlę, laukiančią Dievo“ (eil. „Užnuodytas vanduo nepalaimina“). Kiek yra vilties šiame laukime? Juk jame iš esmės ir slypi didžioji A. Mackaus abejonė, kuriai teisę poetas buvo sąmoningai pasirinkęs. Kiek leidžiama šiai abejonei išsikeroti, užvaldyti sielą? Ar mirtis – tai būsimas susitikimas su Kristumi? Ar žemiškoji būtis – *Jo* rankose? Ar iš tiesų „*Jo* šita žemė“?

Laukimo būseną šiame A. Mackaus rinkinyje sudėtinga ir nevienareikšmė. Joje slypi ir abejonė, ir neigimas:

*Priartėk, nors nelaukiu.
Aš tik pavargęs. Laukimas mane išvargino.*

„Kad mano kraujas būtų Tavo žaizdose“⁸

Arba:

*Nepriėmiau tavęs. Užsidengiau.
Atrodei man sunkus kaip geležis.*

„Lietus“⁹

Krikščionybėje lietus yra Šventosios dvasios malonių ir Dievo atleidumo ženklas. A. Mackaus eilėraštyje subjektas atsiriboja nuo dangaus poveikio ir lieka dvasinėje sausroje. Iš tokių aplinkybių matyti, kad teigimą nuolat lydi abejonė, ir atskiri eilėraščiai žymi kylančias ir krintančias tos pačios refleksijos linijas.

Kodėl prasilenkė lyrinio subjekto ir Kristaus keliai? Kodėl „Mūsų vasaros praslinko nesusitikusios“? Dėl *Jo* buvimo A. Mackaus lyrikoje iš principo nekyla abejonių – iš *Jo* žmogus gauna sielą ir ją turi sugrąžinti – „alkaną ir skurdžią“. Dažnas kraujo motyvas eilėraščiuose yra ryšio galimybė, nes trokštama, „Kad mano kraujas būtų Tavo žaizdose“, o kitame eilėraštyje sakoma: „Mano gyslos tau yra stangrios“. Dievo ir žmogaus

⁷ Ibid., p. 40.

⁸ A. Mackus, *Jo yra žemė...*, p. 41.

⁹ Ibid., p. 23.

galimas artumas nežada palaimos. Tokių jungčių ieškoma, bet dažniausiai nerandama:

*Mūsų nesujungs aštri dievnamių gotika
Ir sodrios baroko linijos...*

„Mano gyslos Tau yra stangrios“¹⁰

Vienintelis tikėjimo ir santarvės laikas – vaikystė, pripažįstant, kad tai „buvo vienintelis laimės kartas“. Ir šiame laike „...palikęs dievnamis / siauroje skersgatyvio gysloj“ (eil. „Kad mano kraujas būtų Tavo žaizdose“). Bet būtent vaikystėje ima išsiskirti Kristaus ir lyrinio subjekto keliai – tik lieka iš *Jo* gautas erškėtis kaip kančios simbolis visam tolimesniam gyvenimui (eil. „Erškėtis, įaugęs vaikystėn“). Distancija tarp žmogaus ir Dievo pamatuojama kančios mastu. Egzistenciniu ryšiu tampa kančia, bet ne meilė. Atstumas sąmoningai didinamas: „Kentėkim išsiskyre“.

Šiame rinkinyje dar neatsakoma, kodėl prarandamas tikėjimas. Yra tik užuominų apie prarastus namus („Namų ieškoti? – paklausama eilėraštyje „Džiaugsmas, senasis liūdesio apaštalas“), taip tarsi pasiruošiama „augintinių“, svetimos žemės vaikų, temai. Žemė nederlinga ir bedvasė todėl, kad ji svetima... Vėlyvesnių A. Mackaus knygų egzistencinė gėla kils daugiausia dėl šios priežasties, o rinkinys „Jo yra žemė“ yra tik tikėjimo praradimo istorijos pradžia. Kaip yra rašęs R. Šilbajoris, „egzilė reiškia ne vien tai, kad žmogus prarado savo žemę, bet ir tai, kad Dievas ir žmogus nueina savais keliais, nebesusitikdami“¹¹.

Antroje A. Mackaus knygoje šis susitikimas dar įvyksta, ir Kristus ateina į žemę gaivinančio lietaus pavidalu. Statiškuose rinkinio eilėraščių vaizduose tai bene vienintelis įvykis, vienintelis pastebimas veiksmas. Eilėraštyje „Susitikom lietui lyjant“ galima laikyti rinkinio kulminacija:

*Mes ir vėl susitikom.
Tam pačiam lietui lyjant
Ir tom pačiom žvaigždžių viršūnėm liepsnojančiom.
Ir jeigu mes dar kartą susitiksim – bus lietus
nes Tavo žodžiai visuomet nuplaunami
gaivinančio lietaus rankų.*

„Susitikom lietui lyjant“¹²

Toks pat nusakralinto pasaulio vaizdas vyrauja trečiojoje A. Mackaus knygoje „Neornamentuotos kalbos generacija ir Augintiniai“, didžiausios egzistencinės įtampos bei nerimo kupiname rinkinyje. Joje labiausiai išryškėja „beiliuziškumo aistra“, kaip pasakytų J. Girnius. Žemė jau nežino gaivalingo lietaus teikiamo džiaugsmo,

¹⁰ Ibid., p. 49.

¹¹ R. Šilbajoris, Religiniai įvaizdžiai Algimanto Mackaus poezijoje, *Lietuvių Katalikų Mokslų Akademija. Suvažiavimo darbai*, Roma, 1987, t. 12, p. 278.

¹² A. Mackaus, *Jo yra žemė*, p. 43.

nesiilgi ir nelaukia jo. „Iškankintas plotas“ – tikrasis žemės pavadinimas. Tai – mirusių arba negimusių vaikų pasaulis. Tai – plėšriųjų žvėrių, tigrų, panterų, liūtų ir hienų žemė. Pasaulio alogiškumo ir netobulumo išpūdis kuriamas kalbos priemonėmis: ardoma sakinio logika, pažeidžiami linksnio, giminės reikalavimai, deformuojama žodžio prasmė, aktualizuojama garsinė forma. Pasaulio alogiškumą ryškina kalbos alogiškumas, ir čia labiausiai matyti A. Mackaus pasirinkta teisė šokiruoti. Šokiruoti neįprastais vaizdų deriniais, erotiniais motyvais, kurie įteisina iškrypėliško pasaulio vaizdą. Dekonstrukcija šiame rinkinyje itin didelė, padedanti išryškinti negyvybę ir negyvenimą. Siurrealistine maniera gyva derinama su negyva, akcentuojama, kad pasaulis yra savižudiškas ir iškrypėliškas, kuriama aistros, kūniškumo ir neišsipildymo atmosfera.

Rinkinyje „Jo yra žemė“ vyravo erdvės motyvai, tuo tarpu trečioji knyga yra apie laiką:

*Tai įtampos kupinas laikas
tai laikas mirties nepaaiškintos
tai čauksmas išklydusios generacijos
tai atšauktas prisikėlimas
tai pirštai ant vėstančio kūno
tai išdidumas prieš kojų mazgojimą
tai čauksmas išklydusios generacijos
tai atšauktas prisikėlimas.*

„Pabudintas Viešpaties Angelo...“¹³

Kartu ši knyga yra ir apie savąją kartą jai skirtame laike. Svetimoje žemėje ir laikas yra svetimas, jis neturi ontologinės vertės: „ne dabarčiai [...] ilgesys“, „Nevaisingas laikas angele / supainiotas dangus...“. Egzilė yra esminė rinkinio būseną – ne tiek fizine, kiek egzistencine prasme. Tremtis įteisina rinkinyje skriaudos, neteisybės temą. Taip atsiranda Augintinių motyvas. „Augintinių“ ciklo eilėraščiai rikiuojasi apie du neprivilegiuotuosius: gerąjį sakytoją John'ą, tragiškam likimui išrautą iš gimtųjų Afrikos džiunglių, ir mažąjį Jureką, Vilniaus ligoninėje gimusį su Dovydo namų žvaigžde, iš anksto likimo paženklintą tapti „auka istorijos išmaldai“¹⁴. Anot R. Šilbajorio, „Augintiniai atstovauja ir jaunąją kartą, moraliai suniekintą karo audroj“¹⁵. Rinkinys liudija savosios kartos būsenas: tuštumą, nevirtį, pasimetimą:

*Jūsų vaikystė išaugo
į piktą, abejojančią sielą,
į plėšrų, išgalastą kūną,
į grobiui paruoštą sapną...*

„Užsklanda: rečitatyvas ir šauksmas“¹⁶

¹³ A. Mackus, *Neornamentuotos kalbos generacija ir Augintiniai*, Chicago, 1962, p. 9.

¹⁴ Titas Alga (A. T. Antanaitis), Kitoniškos naujosios generacijos poeto žodis, *Aidai*, 1963, Nr. 10, p. 463.

¹⁵ R. Šilbajoris, Algimantas Mackus ir tobula tremtis, *Egzodo literatūros atšvaitai*, Vilnius, 1989, p. 276.

¹⁶ A. Mackus, *Neornamentuotos...*, p. 37.

Visa rinkinio stilistika liudija apie šauksmą ir neteisybę, apie naikinamą kartą, apie gimtosios žemės ilgesį. Tremties temą patvirtina bibliniai motyvai – žemės savajai kartai išplaukęs ieško Nojus...

Didžiausia Augintinių kartai daroma skriauda – gimtosios kalbos praradimas; tai – „išdilusi kalba“ ir „tolstanti kalba“.

Šito nedvasingo, desakralizuoto pasaulio fone Viešpats iškyla kaip jo autorius, aistringai ir negailestingai kuriantis pasaulį, ir kalbama apie „naują mūsų Viešpaties aistrą / naujam absurdiškam kūrinii“ (eil. „Į tobulą įtampą“). Jis yra susijęs su tremtimi, neteisybe, jis per prievartą yra nešamas juodajam Afrikos žemynui. Ir, anot V. Kavolio, „Kaip tik todėl, kad Kristus nebeturi išganančios galios, jis gali tapti neišganyto žmogaus egzistencijos dalimi“¹⁷. „Kai pavargęs nuo prisikėlimo, / Kristau, ieškosi poilsio, aš būsiu patogus karstas...“ (eil. „Hermetiškoji daina“)¹⁸. Leidęs Augintiniams išgyventi egzilę, Kristus pats tampa tremtiniu:

– *Ir taip tampi Tu panašus į mus
viešoj vienatvės valandoj
Marijos vystyklusos,
sterilizuotoj meilėj,
forsuotoj cypsenoj,
žuvies padauginime,
duonos gausume...*
– *Cha, cha.*

„Vinjetė“¹⁹

Eilėraštis kuriamas kaip dialogas su Dievu, kuris pats juokiasi iš savo padarytų stebklų. Destruktyvus, chaotiškas pasaulis keičia žmogaus santykį su Dievu. Sumenkinamas Dievo santykis su pasauliu ir su žmogumi – A. Mackui Dievas yra praeinantis, jis nepasilieka su žmogumi „per visas dienas iki pasaulio pabaigos“ (Mt 28, 20).

Tai atsispindi eilėraščių raiškoje. Gausu religinių maldų-litanijų parafrazių, bet jose prašymas ir dėkojimas virsta neprašymu ir nedėkojimu (eil. „Litanija“, „Į apvalią spalvą“, „Melskimės, vasara artinas“, „Hermetiškoji daina su refrenu“). Įdomiausia šiuo aspektu „Hermetiškoji daina su refrenu“:

*Lėtais vakarais
kaip vandenynas be kūno
išgelbėk mus Viešpatie
lėtais vakarais
kaip agrastų ovalai
prinokę rudenėjančioj saulėj
išgelbėk mus Viešpatie
lėtais vakarais
kaip įkyrus iš istorijos herbas*

¹⁷ V. Kavolis, *Nužemintųjų generacija: egzilio pasaulėjautos eskizai*, Kleveland, 1968, p. 38.

¹⁸ A. Mackus, *Neornamentuotos...*, p. 17.

¹⁹ Op. cit., p. 27.

*išgelbėk mus Viešpatie
lėtais vakarais
kaip kertamas medžio kamienas
gelbėkis Viešpatie
lėtais vakarais
kaip išbudintos džiunglės
gelbėkis Viešpatie*²⁰.

Įprastinis litanijų prašymas „Gelbėk mus, Viešpatie“ keičiamas į „gelbėkis, Viešpatie“. Gelbėkis nuo pavargusio, iškankinto žmogaus dvejonių ir netikėjimo. A. Mackus išgyvena pasaulio tragiką Dievo akivaizdoje. Dievas jam yra vienintelis pašnekovas, į kurį galima kreiptis, bet ne egzistencinis lėmėjas. Dievas jo eilėraščiuose gali būti ir transcendentiškas, nepažinus, ir artimas pašnekovas, bendrininkas.

Dažnai A. Mackaus eilėraščiai yra pokalbiai su Angelu, su Marija, su Viešpačiu. Būtent pastarajam dažniausiai priekaištaujama, čia iškyla didieji klausimai, abejonės, maištas... Neteisybė, atėmusi gimtąją žemę, yra pernelyg didelė, tremtis suvokiama kaip bausmė, kančia, pralaimėjimas, kartais – kaip mirties sinonimas (tą itin gerai patvirtina paskutinė knyga „Chapel B“). A. Mackaus lyrikoje yra numanomas klausimas: kodėl Viešpats leidžia skriaudą ir neteisybę. „Egzistencinė dabarties filosofija teisingai yra atkreipusi dėmesį į vad. k r a š t u t i n e s s i t u a c i j a s [...]. Tai yra situacijos, į kurias patekęs žmogus ypatingu būdu pajaučia slenkąs prie savo būties ribos ir pergyvena nebūties grėsmę. Prie tokių situacijų, pasak K. Jasperso, priklauso kančia, kova, kaltė ir mirtis“²¹. A. Mackui tokios esminės būsenos būtų mirtis ir egzilė. Jas išgyvendamas subjektas pasiekia kančios ir nevilties ribą, bet jo klausimas „kodėl?“ lieka be atsako. Mirtis ir egzilė yra palikusios žmogų visiškai vieną „iškankintame plote“, o Dievas yra nuo jo atsitolinęs. Ir egzilė, ir mirtis yra pralaimėjimas, bet tai nėra Jobo pralaimėjimas, atvėręs naujas dvasios galias. Mirtis neturi prisikėlimo, amžinybės vilties. Trečiajame rinkinyje einama tikėjimo praradimo keliu ir galima pajusti ateistinio egzistencializmo parafrazes (J. P. Sartre, A. Camus).

Tai ypač akivaizdu paskutiniame, pomirtiniame, rinkinyje „Chapel B“, kuris buvo parašytas žuvus A. Škėmai ir jam dedikuotas. Mirties ir egzilės temas susieja tragiška A. Škėmos mirtis, o „Augintinių“ temą varijuoja eilėraštis „Mirtiškoji“. Žemė vaizduojama kaip mirties buveinė, ir ši žemė yra „Nedievo“ žemė („žemyno balsas auga iš Nedievo“). Ryškėja priešiškus Dievui už mirties neteisybę dėl „į Dievo masę / dūžtančios avarijos“. Pirmasis rinkinio eilėraštis „Mirtis yra pasenęs ir nuvėšęs“ paliudija prasmių formavimosi kryptį – mirties triumfo teigimą ir „žmogaus be Dievo“ egzistencijos analizę. Mirtis valdo žemę, jos laiką, istoriją, kultūrą. Mirtis yra „pasenęs ir nuvėšęs / saulėleidis virš Lietuvos gamtovaizdžio“, „Mirtis yra iškrypėliai malūnai“, „fanatiški artojai“, „pikti ir ciniški kareiviai su medaliais“, „pageltę manuskriptai“, „ištisusių kolonijų žemėlapiai“...²². Šie mirties epitetai įtvirtina pikto, ciniško, iškrypėliško, nykstančio ir susinaikinančio pasaulio vaizdą. L. Rėzos dainos parafrazė („pavasarij saulužė ištekėjo / už svetima kalba prašnekusio mėnulio“) papildė „tolstančios kalbos“ temą. Kiek alogiškos eilėraščio frazės ryškina mirties piktumą ir beprasmybę, „piktą džiaugsmą numirti“. Apie šį rinkinį R. Šilbajoris yra rašęs, kad tai yra „kartu

²⁰ A. Mackus, *Neornamentuotos...*, p. 34.

²¹ A. Maceina, *Jobo drama*, Freiburg (Breisgau), 1950, p. 7.

²² A. Mackus, *Chicago*, 1965, p. 11.

ir skaudū rauda, ir aštrus dialogas su Dievu“²³. Išlaikoma „Nužemintųjų generacijos...“ tonacija – šauksmas, priekaištas, rauda.

Paskutiniame A. Mackaus rinkinyje mirties traktuotė primena J. P. Sartre'o filosofiją – išdidžiai teigiama mirties beprasmybė ir nepaliekama jokių nemirtingumo iliuzijų. A. Camus protestą prieš mirtį dar persmelkia amžinybės ilgesys, tuo tarpu A. Mackus jai, regis, lieka abejingas. Mirtis jo kūryboje jau nėra lemiančioji egzistencijos galimybė, bet „siena“, į kurią atsimuša subjektas. Jis jau yra susitaikęs gyventi mirties, o ne Dievo akivaizdoje. O esant mirties šešėlyje nelieka nei meilės, nei prisirišimo prie žemiškosios būties. Prasmės problemų jau nesvarstoma, siekiama tik blaiviai visa priimti, be vilties ir be paguodos. Kaip ir A. Camus kūryboje, bandoma pasikliauti laiku ir istorija, bet nepajėgiama. Pranašaujamas laiko išsekimas, jo egzistencinė baigtis: „Laikas paliks, bet laiko neliks“.

Ar keturios A. Mackaus knygos nėra Dievo praradimo istorija? Atrodo, kad ne. A. Mackaus lyrikoje žmogus nepaneigia Dievo, bet liudija savąjį prasilenkimą su juo. Tikėjimas išbandomas vienatve (rink. „Jo yra žemė“), egzile (rink. „Nužemintųjų generacija...“), mirtimi (rink. „Chapel B“). Ir šiuos išbandymus jo lyrikoje žmogus išgyvena kentėdamas, maištaudamas, kovodamas kovą, apie kurią V. Kavolis yra rašęs: „Egzilis – tikėjimo mirtis. Tiksliau: viena iš mirties formų, prieš kurias tenka nuolat, išdidžiai ir beviltiškai kovoti ribotomis žmogiškosios egzistencijos priemonėmis“²⁴. Suabejojęs svarbiausiais tikėjimo momentais („atšauktas prisikėlimas“, „atmestas išganymas“), bet ilgėdamasis Kristaus, šaukdamasis Jo (ypač rinkinyje „Jo yra žemė“), A. Mackus ėjo bevaisės žemės ir netikėjimo keliu iki galo *Jo* neprarasdamas, bet labai nutoldamas nuo krikščioniškosios tradicijos ir nuo savo kūrybos pradžių.

Gauta 2004 08 05

Virginija Štekienė

ALGIMANTAS MACKUS UND CHRISTLICHE TRADITION

Zusammenfassung

Im Kontext der Auswandererlyrik liefert das Schaffen von A. Mackus ein ungewöhnliches Weltbild – kosmopolitisch, desakralisiert und dekonstruktiv. In der Lyrik des Dichters manifestiert sich ein neues Verhältnis zum Gott, zum Glauben und zur christlichen Tradition überhaupt. Der vorliegende Artikel analysiert die Linie der Bedeutungsbildung und Bedeutungsänderung, befasst sich mit der Einstellung des Dichters zum Christentum. Der Analyse wurden vier Gedichtensammlungen von A. Mackus unterzogen: „Elegijos“ (1950) (*Elegien*), „Jo yra žemė“ (1959) (*Sein ist die Erde*), „Neornamentuotos kalbos generacija ir Augintiniai“ (1962) (*Die Generation der nicht ornamentierten Sprache und die Zöglinge*), „Chapel B“ (1965). Die Konfliktbeziehung zum Christentum wird durch die Erörterung des Todesthemas besonders betont. Die Lyrik von A. Mackus ist dem atheistischen Existentialismus, in erster Linie der Philosophie von J.-P. Sartre sehr nah. Auch in den Gedichten von A. Mackus wird die Sinnlosigkeit des Todes ohne jegliche Illusionen der Unsterblichkeit stolz bejaht. Der Mensch in seiner Dichtung hatte sich abgefunden im Angesicht des Todes, nicht im Angesicht des Gottes zu leben.

²³ R. Šilbajoris, *Religiniai įvaizdžiai...*, p. 287.

²⁴ V. Kavolis, *Nužemintųjų generacija...*, p. 31.